

**VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
KOMENTARAS
DĖL JUNGTINIŲ TAUTŲ VAIKO TEISIŲ KONVENCIJOS
ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE
(CRC/C/LTU/5-6)**

Apie vaiko teisių apsaugos kontrolierių

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra nepriklausoma ir savarankiška valstybės institucija, įsteigta vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija (73 straipsnis), Seimo (Parlamento) sprendimu 2000 metais.

Įstaigai vadovauja vaiko teisių apsaugos kontrolierius, nepriklausomas valstybės pareigūnas, kurio įgaliojimai ir funkcijos yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme. Vaiko teisių apsaugos kontrolierių Seimo pirmininko teikimu skiria Seimas.

Kontrolierius vykdo vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą ir kontrolę, tiria vaiko teisių pažeidimo atvejus, siekia gerinti vaikų padėtį Lietuvoje. Savo veikloje Kontrolierius vadovaujasi vaiko teisių ir teisėtų interesų prioritetiškumo, vaiko dalyvavimo ir išklusymo, veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo, atskaitingumo, teisėtumo, teisingumo ir nešališkumo, viešumo principais.

Vaiko teisių kontrolierius tiria skundus ir atlieka tyrimus savo iniciatyva. Kontrolieriaus sprendimai, priimami atlikus vaiko teisių pažeidimo tyrimą, yra rekomendacinio pobūdžio ir pagrindinis jų tikslas nutraukti ir (ar) užkirsti kelią vaiko teisių pažeidimams, pašalinti teisės aktų pažeidimus, šių pažeidimų priežastis ir sąlygas, inicijuoti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos gerinimą, kt.

Šis komentaras parengtas atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto pateiktas rekomendacijas (CRC/C/LTU/CO/3-4) ir vaiko teisių kontrolieriaus atliktų tyrimų rezultatus ir kompetentingoms institucijoms pateiktus pasiūlymai, skirtus gerinti vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinimą; kt. Komentaras apima tik kai kuriuos klausimus, susijusius su vaikų teisėmis ir interesais Lietuvoje. Ombudsmeno nustatytų problemų spektras sumažintas, atsižvelgiant į reikalavimus komentarams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė tikisi, kad pateikta informacija ir rekomendacijos bus naudingos Vaiko teisių komitetui nagrinėjant Lietuvos Vyriausybės pateiktą ataskaitą ir teikiant rekomendacijas dėl Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo.

Edita Žiobienė
Lietuvos Respublikos
vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Trumpiniai

VTK	Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija
Komitetas	Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas
Įstaiga	Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga
Kontrolierius	Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius
Vaiko teisių tarnyba	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ir jos teritoriniai padaliniai
Globa	Vaiko globa (0-14 metų) / rūpyba (14-18 metų)
Tėvai	Tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai
SADM	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
VTAP Įstatymas	Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas
Pacientų teisių įstatymas	Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymas
SUP	Specialieji ugdymo poreikiai

Turinys

BENDROSIOS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS	4 - 7
Teisės aktai	4
Nepriklausomos žmogaus teisių institucijos	6
BENDRIEJI PRINCIPAI	7 - 8
Geriausi vaiko interesai	7
Pagarba vaiko pažiūroms, vaiko nuomonė ir vaiko dalyvavimas su juo / ja susijusių sprendimų priėmimo	7
SMURTAS PRIEŠ VAIKUS	8 - 12
Apsauga nuo išnaudojimo, nepriežiūros ar netinkamo elgesio	8
Seksualinis išnaudojimas ir prievarta	10
ŠEIMOS APLINKA IR ALTERNATYVI PRIEŽIŪRA	11 - 18
Tapatybės išsaugojimas, Vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais	11
Valstybės ir bendra tėvų atsakomybė	13
Vaikai netekę šeimos aplinkos	14
Periodinė apgyvendinimo peržiūra	17
NEGALIA, SVEIKATA IR GEROVĖ	18 - 22
Vaikai su negalia	18
Vaiko teisė į sveikatos priežiūrą	19
ŠVIETIMAS, LAISVALAIKIS IR KULTŪRINĖ VEIKLA	22 -25
Vaiko teisė į švietimą (švietimo kokybė)	22
Neformalus švietimas	24
SPECIALIOS APSAUGOS PRIEMONĖS	25 - 27
Prieglobsčio siekiantys vaikai	25
Vaikai susidūrę su teisingumo sistema	26

BENDROSIOS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS 4, 42, 44 (6 dalis) straipsniai

TEISĖS AKTAI

- (1) Ataskaitiniu laikotarpiu buvo skirtas ne mažas dėmesys vaiko teisių apsaugos sistemos Lietuvoje tobulinimui.

2017 metais priėmus naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, pradėjo veikti reformuota (centralizuota) vaiko teisių apsaugos institucijų sistema¹ (nuo 2018-07-01); išgrynintos atskirų sričių specialistų funkcijos; įstatymų lygmenyje nustatyti reagavimo į vaiko teisių pažeidimus, paslaugų poreikio vertinimo algoritmai, uždraustos fizinės bausmės, įtvirtinti draudimai palikti mažo amžiaus vaikus be priežiūros, vaikams iki 3 metų nustatyti globą institucijose (išskyrus nustatytas išimtis), užkirstas kelias vaikų globai sveikatos priežiūros įstaigų tipo institucijose (sutrikusio vystymosi kūdikių namuose); atsirado budintys (profesionalūs) globotojai ir jiems paslaugas teikiantys Globos centrai; įtvirtinti nauji pagalbos šeimai mechanizmai (atvejo vadyba ir kompleksinės paslaugos), minimalių paslaugų šeimoms, kurių teikimą turi užtikrinti kiekviena savivaldybė, paketas (bazinis paslaugų paketas), taip pat teisiniai institutai (teismo leidimas paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą, vaiko laikinoji priežiūra, kt.), užtikrinantys, kad praktikoje vaikai iš atstovų pagal įstatymą būtų paimami tik kraštutiniu atveju, išnaudojus visas priemones įgalinti šeimą pačią pasirūpinti vaikais.

- (2) Tačiau valstybinio lygmens strategijos, skirtos vaiko teisių užtikrinimui, Lietuva neturi.

Seimo patvirtinta Vaiko gerovės valstybinės politikos koncepcija² apėmė socialinę, sveikatos apsaugos, teisėsaugos ir kitas sritis. Jos įgyvendinimui Vyriausybė patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų planą³, kuriame buvo numatytos priemonės socialinių paslaugų, švietimo sistemos, vaikų laisvalaikio ir užimtumo finansavimo, prieglobstį gavusių vaikų užsieniečių teisių apsaugos, statistinės informacijos apie vaikus rinkimo ir kitose srityse.

Deja, šis priemonių planas tęstinio pobūdžio neįgavo, o atskirose vaiko teisių užtikrinimo srityse esantys priemonių planai buvo ganėtinai fragmentiški. Pavyzdžiui, Vaiko gerovės 2013-2018 metų programa, Vaiko gerovės 2016-2018 metų veiksmų planas, nors ir reikšmingi socialinių paslaugų įvairovei ir plėtrai, apėmė tik socialinių paslaugų sritį ir buvo tvirtinami socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu, kuris savivaldybėms yra tik rekomendacinio pobūdžio (rekomenduojama dalyvauti numatytų priemonių įgyvendinime)⁴.

- (3) Po ilgamečių diskusijų, Seimas 2017 metais priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir Švietimo įstatymo pakeitimus – įtvirtino visų smurto prieš vaikus formų (fizinio (taip pat fizinį bausmių), psichologinio, seksualinio smurto, nepriežiūros), draudimą, apibrėžė smurto formų sąvokas, nustatė reagavimo į smurto prieš vaikus atvejus mechanizmus⁵. Svarbu paminėti,

¹ 2017 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas Nr. XIII-643; <https://vaikoteises.lt/protection-of-children/the-lithuanian-child-rights-protection-system/>

² 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569.

³ 2005 m. vasario mėn. 17 d. nutarimas Nr. 184.

⁴ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. A1-547 „Dėl Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos patvirtinimo“; 2016 m. kovo 10 d. įsakymas Nr. A1-132 „Dėl Vaiko gerovės 2013–2018 m. veiksmų plano patvirtinimo“.

⁵ Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos, švietimo ir mokslo ministro 2017 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. V-190 „Dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“, įsigaliojo nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų,

kad smurtines auklėjimo priemonės pripažinus vaiko teisių pažeidimu ir nustačius aiškius reagavimo į vaiko teisių pažeidimus mechanizmus (po vaiko teisių apsaugos institucijų (VTAI) pertvarkos), 2018 metais kai kurios suinteresuotos visuomenės grupės siekė susiaurinti smurto prieš vaikus sąvokas, diferencijuoti smurtą prieš vaikus pagal sukeliamų pasekmių sunkumą bei pagalbos šeimai ir vaikui teikimą, atsakomybės už smurtą prieš vaikus taikymą sieti tik su smurto sukeltų pasekmių vaikui sunkumu. Taip pat atsirado iniciatyvų pripažinti netekusiu galios naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kaip paneigiantį tėvų teisę pasirinkti auklėjimo būdus. Įstatymų leidėjas, įvertinęs kai kurių visuomenės grupių pozicijas, 2019 metais pakoregavo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatytų smurto formų sąvokų formuluotes, įvedė naujus vaiko teisių užtikrinimo institutus.

- (4) Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas⁶ buvo tobulinamas kelis kartus, tačiau nebuvo užtikrinta tinkama šio smurto aukų apsauga nuo pakartotinio smurto; praktikoje ne visais atvejais auka buvo apsaugoma nuo tiesioginių kontaktų su smurtautoju sprendžiant su vaikais susijusius klausimus (pavyzdžiui, dėl bendravimo su vaiku, jo gyvenamosios vietos nustatymo). Dėl nekonstruktyvaus atvejo vadybininkų ir Specializuotų pagalbos centrų specialistų bendradarbiavimo, veiksmų koordinavimo ar jų trūkumo kartais buvo susiduriama su perteklinės intervencijos į šeimą atvejais ir pagalbos priemonių dubliavimu, tačiau vėlesniu ataskaitiniu laikotarpiu ši problema buvo išspręsta.

Nepakankama informacinė sklaida apie vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, pertvarkytos VTAI sistemos veikimo principus, naujas pagalbos šeimai ir vaikui teikimo formas ir tikslus tarp Specializuotos pagalbos centrų specialistų sukeldavo ir vis dar sukelia priešpriešą tarp pagalbą vaikams ir pagalbą jų motinoms teikiančių specialistų.

- (5) Aktualiomis išlieka išsamios statistinės informacijos apie vaikus rinkimo ir savalaikio paskelbimo problemos. Komiteto rekomendacija (CRC/C/LTU/CO/3-4) statistinių duomenų rinkimo srityje nėra įgyvendinta pilna apimtimi.

Po daugkartinių Kontrolieriaus raginimų atnaujinti statistinių rodiklių apie vaikus sąrašą, buvo pradėtos nepagrįstai ilgai trukusios diskusijos ir statistinių rodiklių sąrašas buvo atnaujintas tik 2023 metais⁷. Tačiau iki šiol nenumatytas duomenų rinkimas apie vaikų etninę kilmę, nesimokančių ir mokyklos nelankančių vaikų nuo 16 iki 18 metų duomenų kaupimas ir kt., argumentuojant duomenų rinkimo proceso sudėtingumu, informacijos ne aktualumu, priskyrimu ypatingų duomenų kategorijai, tuo, kad tokie duomenys šiuo metu yra nerenkami ir pan. Statistinių duomenų apimtis yra labai svarbi savalaikiam besiformuojančių problemų identifikavimui, paslaugų ir pagalbos vaikui ir šeimai aprėpties bei pasiekiamumo įvertinimui, tačiau yra pagrįstų abejonių, ar numatyta rinktinų duomenų apimtis leis vertinti ir išsamiai tirti visų vaikų padėtį. Pavyzdžiui, vis aktualesnis tampa etninėms grupėms priklausančių vaikų padėties, paslaugų etninėms grupėms pasiekiamumo ir efektyvumo vertinimas ir ištyrimas, taip pat priežasčių, dėl kurių vaikai nuo 16 iki 18 metų nesimoko ir nelanko mokyklos, ištyrimas,

---

kilus įtarimui dėl galimo smurto artimojoje aplinkoje, švietimo ir mokslo ministro 2017 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas Nr. V-625 „Dėl Rekomendacijų mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimojoje aplinkoje patvirtinimo“.

⁶ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 pakeitimo įstatymai 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-474, 2014 m. balandžio 10 d. Nr. XII-815, 2015 m. gegužės 7 d. Nr. XII-1678, 2015 m. gegužės 14 d. Nr. XII-1717, 2016 m. gegužės 12 d. Nr. XII-2339, 2016 m. spalio 12 d. Nr. XII-2680, 2018 m. birželio 26 d. Nr. XIII-1295.

⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2023 m. birželio 21 d. nutarimas Nr.467 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 8 d. nutarimo Nr. 695 „Dėl Statistinės informacijos apie vaikus rodiklių sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“.

nes jos gali būti susijusios su didesne šios vaikų grupės pažeidžiamumo ir kitomis rizikomis, taip pat su neigiamomis pasekmėmis vaikui sulaukus pilnametystės (skurdas, nedarbas ir kt.).

- (6) Dėl techninių kliūčių nėra viešos prieigos prie SPIS (socialinių paslaugų informacinės sistemos) modulio „Vaiko teisių apsauga“, kuriame buvo skelbiami nors ir fragmentiški, tačiau, lyginant su Valstybės duomenų agentūra, aktualūs duomenys (pvz., bendras vaikų skaičius, duomenys apie vaikų globą, socialines paslaugas, iš tėvų paimtus vaikus). Nesant prieigos prie SPIS, o Valstybės duomenų agentūrai praėjusių metų duomenis paskelbiant einamųjų metų viduryje ar pabaigoje, nėra prieinami aktualūs statistiniai duomenys apie vaikus.

Rekomendacija

Stiprinti bendradarbiavimą su specializuotos pagalbos centrais, teikiančiais pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims, neapsiriboti jų finansavimu ir didinti šių centrų specialistų informuotumą apie teisinį vaiko teisių apsaugos reglamentavimą, pertvarkytos VTAI sistemos veikimo principus, naujas pagalbos šeimai ir vaikui teikimo formas ir tikslus, komandinio darbo ir kompleksinės pagalbos privalumus bei reikšmę.

Svarstyti tikslingumą parengti išsamią valstybinio lygmens ilgalaikę vaiko teisių užtikrinimo ir įgyvendinimo strategiją.

Plėsti statistinių duomenų apie vaikus rinkimo apimtį, užtikrinant šių duomenų, kurie yra reikšmingi išsamiai ir visapusiškai vaikų padėties analizei, sudaro galimybes laiku identifikuoti problemas ir numatyti tinkamas jų sprendimo priemones, prieinamumą bei pakankamumą.

NEPRIKLAUSOMOS ŽMOGAUS TEISIŲ INSTITUCIJOS

- (7) Neįgyvendinta lieka Komiteto rekomendacija „stiprinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą suteikiant jai pakankamai žmogiškųjų, techninių ir finansinių išteklių, kad būtų užtikrinta veiksminga Konvencijos ir jos fakultatyvinių protokolų įgyvendinimo stebėseną“.

Nors įstaigai skiriamas finansavimas kasmet vidutiniškai padidėja beveik 10 proc., tačiau šis finansavimo padidėjimas siejamas (skiriamas) ne su įstaigos veiklų plėtra, o išaugusių įstaigos išlaikymo kaštų kompensavimu (su infliacijos augimu susijusių prekių ir paslaugų, komunalinių išlaidų brangimo, bazinio atlyginimų dydžio didinimo kompensavimu). Nors apie 85 proc. skiriamų asignavimų skiriama darbo užmokesčio fondui, teigiamų pokyčių žmogiškųjų išteklių plėtros klausimu nėra dėl jau minėto skiriamų asignavimų trūkumo. 2008 metais Seimo Valdyba⁸ nuo 2009-01-01 patvirtino 23 pareigybes (be Kontrolieriaus), dėl finansinių išteklių trūkumo užimtos tik 16 (įskaitant Kontrolieriaus) pareigybės, t. y. mažiau, nei buvo aptariamo laikotarpio pradžioje (2013 metais – 22,5, 2018 metais – 16,5 užimto etato).

Planuojant biudžetą įstaiga, skirtingai nei Vyriausybės institucijos, neturi realių galimybių dalyvauti derybose su Vyriausybe dėl skiriamų asignavimų, o į pateikiamą realų finansavimo poreikį nėra atsižvelgiama

⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Valdybos 2008 m. lapkričio 12 d. sprendimas Nr. 2473 „Dėl Seimo valdybos 2005 m. balandžio 22 d. sprendimo Nr. 233 pakeitimo“

VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS PAGAL VAIKO TEISIŲ KONVENCIJOS STRAIPSNIS: APŽVALGA

BENDRIEJI PRINCIPAI

GERIAUSI VAIKO INTERESAI

3 straipsnis

(8) Geriausių vaiko interesų sąvoka įtvirtinta VTAP Įstatyme. Atlikti kitų įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų pakeitimai, įpareigojantys priimant sprendimus, susijusius su vaikais, įvertinti jų geriausius interesus.

Tačiau Kontrolierius, vykdydamas vaiko teisių užtikrinimo stebėseną, atlikdama tyrimus bei nagrinėdama pareiškėjų skundus pastebi ir atkreipia dėmesį, kad praktikoje šis principas netampa darbo tvarkos taisykle ir juo vadovaujamosi tik formaliai priimant administracinius sprendimus, susijusius su vaikais.

Trūksta geriausių vaiko interesų vertinimo procedūrinių garantijų, priimamuose sprendimuose nėra nurodomas pagrindimas ir paaiškinimas kaip sprendimas užtikrina konkrečią vaiko teisę, kokiais kriterijais buvo remtasi ir kaip vaiko interesai buvo įvertinti. Ši problema itin aktuali suintensyvėjus nelegalios migracijos srautams ir vykdant apgręžimo politiką⁹.

Rekomendacija

Formalizuoti geriausių vaiko interesų vertinimo procesus ir procedūras.

7

PAGARBA VAIKO PAŽIŪROMS, VAIKO NUOMONĖ IR VAIKO DALYVAVIMAS SU JUO / JA SUSIJUSIŲ SPRENDIMŲ PRIĖMIME

12 straipsnis

(9) Vaiko teisė būti išklausytam, išgirstam, dalyvauti jį liečiančių klausimų sprendime reglamentuota VTAP Įstatyme, Civiliniame kodekse, Švietimo įstatyme, Baudžiamojo proceso kodekse ir kt.

Nors situacija gerėja, praktikoje dar susiduriama su įvairiais iššūkiais – į šios vaiko teisės įgyvendinimą žiūrima formaliai, ne visada skiriamas būtinas dėmesys jos turiniui ir tinkamam įgyvendinimui. Pavyzdžiui, pokyčių reikalauja situacijos, susijusios su vaikais, kuriems būdingas probleminis elgesys, su vaikais, susidūrusias su teisingumo sistema. Praktikoje dar gajus neigiamas požiūris į šiuos vaikus, jų nuomonei dėl aplinkybių ir priežasčių, turėjusių įtakos elgesiui, išsiaiškinti nėra skiriamas reikalingas dėmesys, pokalbiai su vaikais kai kuriais atvejais formalūs, turintys išankstinio nusistatymo potekstę, ne visada skiriamas dėmesys

⁹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimas dėl galimo vaikų, neįleistų į Lietuvos Respublikos teritoriją 2021-11-06 ir 2021-12-01, teisių ir interesų pažeidimo, 2022 m. sausio 13 d. pažyma Nr. (6.7.-2021-51/53)PR-3.

kontakto užmezgimui, neretai vaikų turimai trauminei, neigiamai patirčiai santykių su suaugusiais asmenimis (šeimos nariais, įvairių institucinių atstovais) srityje.

- (10) Kontrolieriaus atlikti tyrimai atskleidžia, kad dar pasitaiko atvejų, kai mokyklos bendruomenei aktualūs sprendimai priimami nesitariant su jos nariais, neieškant priemonių, galimybių bei vaikams palankiausių būdų išklausti atskirų vaikų grupių nuomonę ir siūlymus; neužtikrinant pakankamos komunikacijos su interesų grupėmis ir vaikų dalyvavimo sprendimų, susijusių su jų gerove, priėmimo procese. Ši praktika ypač dažna savivaldybių taryboms priimant sprendimus dėl savivaldybės biudžetinių neformaliojo švietimo įstaigų likvidavimo ar reorganizavimo.
- (11) Įstaigos praktika rodo, kad Vaiko teisių tarnybos specialistams nagrinėjant su galimu vaiko teisių pažeidimu susijusį atvejį ir užtikrinant vaiko nuomonės išklausimą, ne visada ši procedūra yra kokybiška, o vaiko nuomonei (pateiktiems duomenims) suteikiamas reikiamas (svarus) dėmesys. Be minėto, pasitaiko atvejų, kai tėvai nesudaro sąlygų Vaiko teisių tarnybos specialistams išklausti vaiko nuomonės, tačiau pastarieji ne visada imasi papildomų priemonių, kad tai būtų įgyvendinta (pavyzdžiui, įtraukdami psichologą į atvejo sprendimą).

Rekomendacija

Užtikrinti nuolatinį Vaiko teisių tarnybos darbuotojų bei kitų specialistų (sveikatos priežiūros, švietimo, socialinės, teisingumo ir kt.) kompetencijų bendravimo su vaikais srityje tobulinimą.

Imtis priemonių privalomam mokyklos bendruomenės narių, ypač vaikų, įtraukimui į sprendimų priėmimą visais aktualiais formalaus ir neformalaus ugdymo organizavimo klausimais.

Skatinti ir remti visuomenės informavimo, kitas iniciatyvas, užtikrinančias galimybę vaikams išreikšti nuomonę bei veiksmingai dalyvauti diskusijose visais aktualiais visuomenės gyvenimo klausimais

SMURTAS PRIEŠ VAIKUS

APSAUGA NUO IŠNAUDOJIMO, NEPRIEŽIŪROS IR NETINKAMO ELGESIO

19 straipsnis

- (12) Lietuvoje vis dar reikalinga stiprinti priemonių, nukreiptų į smurto ir patyčių prevenciją, įgyvendinimą. Patyčių paplitimas tarp Lietuvos moksleivių yra vienas aukščiausių visoje Europoje ir šis rodiklis išlieka stabiliai aukštas jau daugiau nei dešimtmetį. 2018 metai atliktas tarptautinis HBSC tyrimas¹⁰ atskleidė, kad 28 proc. mokinių mokykloje patiria patyčias (1994 metais - 41 proc.); pakankamai dažni fizinio smurto atvejai tarp mokinių (9 proc. mokinių dalyvavo peštynėse). Aplinkybė, jog patyčių lygis išlieka pernelyg aukštas, o šiai situacijai spręsti reikalingos aktyvios priemonės, pripažįstama ir nacionaliniuose dokumentuose –

¹⁰ <http://hbcs.lt/wp-content/uploads/2020/04/2018reportLT.pdf>

Nacionalinėje darbotvarkėje narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų¹¹.

(13) Svarbu, kad stebima gerėjanti tendencija. Tam įtakos turėjo teisės aktų pakeitimai –2017 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Švietimo įstatymo pakeitimai, taip pat buvo priimti poįstatyminiai aktai, kurie įtvirtino smurto sąvokas, apibrėžė mokyklos, savivaldybės ir nacionalinio lygmens prevencijos ir intervencijos priemonių sistemą saugios nuo smurto ir patyčių aplinkos kūrimui mokyklose, numatė pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą mokinių socialinių emocinių kompetencijų ugdymo srityje, įtvirtino prievolę užtikrinti mokinių dalyvavimą prevencinėje programoje ir kt.

(14) Iš kitos pusės, kyla praktinės vaiko teisės į saugią ugdymo(si) aplinką įgyvendinimo problemos.

Pavyzdžiui, įstaigos praktika rodo, jog nepaisant aukščiau minėtuose teisės aktuose nustatytų reikalavimų, ne visose švietimo įstaigose yra išsamiai reglamentuotos pranešimo apie smurtą ir patyčias nagrinėjimo procedūros bei reagavimo veiksmai; mokyklos nesilaiko prievolės fiksuoti visus smurto ir patyčių atvejus; ne visada apie žinomą smurto prieš vaiką atvejį pranešama kompetentingoms institucijoms – policijai, Vaiko teisių tarnybai; nepakankama mokytojų kompetencija atpažįstant smurtą ar patyčias patiriantį vaiką, taip pat ugdant mokinių socialines – emocines kompetencijas, tokiu būdu užtikrinant veiksmingą smurto ir patyčių prevenciją. Be minėto, vaikai ne visada pasitiki mokyklų personalu, pranešdami apie smurto, patyčių atvejus – žinomi atvejai, kai mokykla apie įstaigoje įvykusį smurto atvejį sužino visų pirma iš visuomenės informavimo priemonių, pastarosioms paviešinus vaikų filmuotas smurto scenas.

(15) Vis dar susiduriama su psichologiniu mokytojų smurtu prieš vaikus (tarp jų – vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, atžvilgiu). Pedagogų etikos kodekse¹² numatyta, kad pedagogas savo veikloje turi vadovautis žmogaus teisių pripažinimo principu, tačiau šio principo ne visada laikomasi. Mokyklos administracijos, reaguodamos į mokytojų pažeidžiamas vaikų teises, paprastai jiems skiria tik minimalias drausmines nuobaudas, vengdamos mokytojų smurtinius veiksmus traktuoti kaip šiurkštų darbo drausmės ir vaiko teisių pažeidimą.

Rekomendacija

Reikalingas sustiprintas dėmesys mokytojų kvalifikacijos kėlimui, visuomenės supratimo apie vaiko emocinio gyvenimo svarbą ir įtaką jo kasdieniniam funkcionavimui didinimui. Smurto bei patyčių prevencija ir toliau turėtų išlikti viena iš prioritetinių sričių, siekiant visapusiškos vaiko gerovės.

SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE

8, 9 (3 dalis) straipsniai

¹¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2023 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. XIV-1982

¹² Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2018 m. birželio 11 d. įsakymu Nr. V-561.

(16) VTAP Įstatymas 2015 metais buvo papildytas draudimu asmenims, pripažintiems kaltais už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, neatsižvelgiant į tai, ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas dirbti darbą ar užsiimti veikla, susijusia su vaikais. 2017 metais asmenų, kuriems taikomi draudimai dėl darbo su vaikais, ratas išplėstas, įtraukiant ir asmenis, kurie teisti už tyčinius sunkius ar labai sunkius nusikaltimus prieš vaikus¹³.

2019 metais šios VTAP Įstatymo nuostatos buvo tobulinamos dar kartą. Įstatyme įtvirtintas draudimas dirbti ar užsiimti savanoriška veikla vaiko teisių apsaugos, vaikų socialinėse, švietimo ir sporto, sveikatos priežiūros paslaugas vaikams teikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose. Vyriausybė ar jos įgaliota institucija tvirtina sąrašą kitų darbų, veiklų ar paslaugų, kurių dirbti, atlikti ar teikti dėl tiesioginių ir reguliarių kontaktų su vaikais neturi teisės įvardinti asmenys.

(17) Nuo įstatymo priėmimo, įstatymo nuostatos nėra tinkamai įgyvendinamos dėl įvairių priežasčių: draudimas nėra plačiai žinomas jį taikyti turintiems asmenims (darbdaviams, paslaugų teikėjams, gavėjams) bei pačiai visuomenei, nėra vykdoma informacinė šviečiamoji veikla, nuostatos dėl darbo su vaikais yra įvairiai interpretuojamos; nėra vykdoma nuosekli nuostatų įgyvendinimo priežiūra ir kontrolė, viena iš priežasčių – nėra įvardintos institucijos, kurios turi vykdyti šią funkciją; diskusijos dėl draudimo įgyvendinimo ir atitinkamai vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto kyla reaguojant į rezonansines situacijas, tačiau realūs, veiksmingi pokyčiai nėra stebimi. Prielaidos vaikų saugumui užtikrinti būtų geresnės, jeigu praktikoje nusikalstamos veikos tyrimo metu, jeigu būtų dažniau naudojamosi nušalinimo nuo pareigų ar laikino teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymo institutu. Paminėtina, kad aktualiu metu tęsiasi diskusijos dėl VTAP Įstatymo pakeitimo ir įgyvendinimo galimybių.

(18) Vertinant vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto situaciją, svarbu paminėti, kad nėra įgyvendinamos nuostatos¹⁴ dėl prevencinių intervencijos programų arba priemonių, kuriomis galėtų pasinaudoti asmenys, bijantys, jog gali padaryti seksualinio pobūdžio nusikaltimą prieš vaiką ar jį padarė, kt.

(19) Sudėtinga situacija dėl nuostatų dėl vaikų švietimo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos tema. Nuo 2023 mokslo metų tam tikrose klasėse turėjo būti pradėta įgyvendinti Gyvendinimo įgūdžių (socialinio, emocinio, sveikatos, lytiškumo, rengimo šeimai ugdymo ir žmogaus saugos) bendroji programa. Įstaiga, šios programos rengimo metu, išsakė abejones, jog planuojami (programų) pokyčiai sudarys sąlygas veiksmingai spręsti ilgaites lytiškumo ugdymo problemas, užtikrinti kokybišką, nuoseklų, visapusišką lytiškumo ugdymą, kt. Visgi, šios programos nuostatos lytiškumo ugdymo tema, iššaukė itin neigiamas reakcijas įvairiuose lygmenyse, taip pat ir tarp tėvų, kurie inicijuoja įvairias priemones, jog būtų stabdomas vaikų ugdymas šiuo klausimu, paliekant vaikų švietimą šia tema tėvų (šeimoms) kompetencijai.

(20) Stebint teigiamus pokyčius dėl vaikų, nukentėjusių nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų, teisių apsaugos stiprinimo baudžiamajame procese, viena iš išliekančių problemų – pagalbos, paramos nukentėjusiam vaikui ir jo artimiesiems teikimas. Nuo 2016 m. Vilniuje (sostinėje) veikia Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centras (įsteigtas

¹³ Prohibitions on working with children apply to persons who have been found guilty by the judgment of conviction for crimes against freedom of a person's sexual self-determination and inviolability, exploitation of a child for pornography, profiting from the prostitution of a child, involvement of a child in prostitution or possession of pornographic material displaying a child or presenting a person as a child, purchase or sale of a child, as well as other premeditated serious or grave crime or similar acts provided in the criminal laws of other states, regardless of whether the conviction has expired or has been expunged.

¹⁴ Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos; Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES 2011 m. gruodžio 13 d. dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR

pagal Barnahus („children’s house“) modelį), kuriame turėtų būti teikiamos visos vaikui ir jo artimiesiems reikalingos paslaugos, atliekama vaiko apžiūra, apklausa. Šio pobūdžio centrai vertinami kaip geroji patirtis, tačiau nėra toliau plėtojama šalyje. Įvertinant geografinę centro vietą ir vaiko, galimai patyrusio seksualinį smurtą, padėtį, jo pažeidžiamumą, tikslingai ne visiems vaikams teikiamos šio centro paslaugos; teikiamos paslaugos yra trumpalaikės. Pagalbos, paramos (ypač ilgalaikės) vaikui ir jo artimiesiems užtikrinimo, taip pat jos kokybės, savalaikiškumo bei lankstumo klausimai buvo ir išlieka itin aktualūs. Valstybės priimtų įsipareigojimų dėl pagalbos aukoms vaikams įgyvendinimui, būtinos tiek teisėkūros, tiek įgyvendinimo priemonės.

Rekomendacija

Užtikrinti nuoseklios, tęstinės ir koordinuotos smurto prieš vaikus prevencijos vykdymą įvairiuose (valstybės, savivaldos, institucijų ir įstaigų) lygmenyse, vykdyti vaikų informavimą, stiprinant jų gebėjimus ir įgūdžius atpažinti smurtą bei reaguoti į jį.

Įgyvendinti priemones, būtinas stiprinti vaikų apsaugą nuo seksualinio smurto, tarp jų veiksmingas intervencijos programas ar priemones, kuriomis galėtų pasinaudoti asmenys, siekdami įvertinti galimo nusikalstamo elgesio riziką, jos išvengti bei sumažinti šio elgesio, nusikalstamos veikos pasikartojimo pavojų; plėtoti pagalbos centrų, skirtų vaikams, seksualinio smurto aukoms, modelį, užtikrinti trumpalaikės ir ilgalaikės pagalbos teikimą.

ŠEIMOS APLINKA IR ALTERNATYVI PRIEŽIŪRA

TAPATYBĖS IŠSAUGOJIMAS,

VAIKO TEISĖ BENDRAUTI SU ATSKIRAI GYVENANČIAIS TĖVAIS

8, 9 (3 dalis) straipsniai

(21) Globos nustatymo ir įvaikinimo procesuose, parenkant globėją ar įtėvius vaikui, nevertinami (dėl globėjų ir įtėvių stokos) vaiko etninės kilmės, tikybos, kalbos ir kiti su vaiko identiteto išsaugojimu susiję aspektai. Tai ypač aktualu budinčių globotojų skyrimo atvejais. Pasitaiko atvejai, kai kompetentingos institucijos nevertina, ar vaikas, kuriam nustatoma globa ar yra įvaikinamas galės tęsti ugdymą gimtąja kalba (jei ugdymas gimtąja kalba pradėtas), tęsti priklausymą tam tikrai religinei konfesijai ir išpažinti savo tikėjimą. Globos priežiūros procese šios teisės įgyvendinimas taip pat nėra vertinamas.

(22) Vaiko globos priežiūros procese specialistai, lankantys vaiką, nevertina ar vertina atmestinais kaip globėjas užtikrina globojamo vaiko teisę tiesiogiai bendrauti su tėvais ir kitais artimais giminaičiais, įskaitant brolius ir seseris. Dažniausiai apsiribojama globėjo patikinimu, kad bendravimas vyksta, nors nesiaiškinama kokiu būdu ir (ar) dažnumu, neišklausoma vaiko nuomonė šiuo klausimu.¹⁵

¹⁵ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikta 2020 metų laikotarpiu nustatytų ir dažniausiai pasikartojančių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos neveikimo ir (ar) netinkamo tarnybinių pareigų atlikimo atvejų apžvalga, 2021 m. sausio 22 d. pažyma Nr. (6.7.-2020-51)PR-5.

(23) Vis dar skiriamas nepakankamas dėmesys šeimos ryšiams atkurti tais atvejais, kai vaikas įstatymų nustatyta tvarka yra paimamas iš šeimos ir jam nustatoma globa. Pasitaiko atvejų, kai institucijos nesutinka užtikrinti tėvų (vieno iš tėvų) pasimatymų su vaikais, net ir tais atvejais, kai teismas pasisako, jog tokia situacija netoleruotina, nes kyla rizika, kad tėvo ir vaikų ryšys gali būti neatstatytas, kas keltų grėsmę vaikų pilnaverčiam vystymuisi, jų psichologinei, emocinei būklei ilgalaikėje perspektyvoje, o ilgalaikis draudimas bendrauti su vaikais yra neproporcinga priemonė.¹⁶

Atliktų tyrimų analizė leidžia teigti, kad institucijų pasyvumas neįgyvendinant priemonių vaikų ir tėvų ryšiai atkurti, nekoordinuoti bei nenuoseklūs institucijų veiksmai neužtikrina tinkamo institucijų funkcijų įgyvendinimo, siekiant laikinosios globos tikslo – grąžinti vaikus į šeimą – bei uždavinių. Dažnu atveju Vaiko teisių tarnybos konstatuojamas vaikų ryšio su tėvais nebuvimas tampa esminiu veiksnium dėl vaikų negrąžinimo į šeimą.

(24) Gairėse dėl alternatyvios vaikų globos¹⁷ pažymima, jog kompetentingų institucijų turi būti vystomas, palaikomas ir stebimas reguliarus bei atitinkamas bendravimas tarp vaiko ir jo šeimos, ypač dėl reintegracijos tikslo (51 gairė); nusprendus, reintegracija į šeimą turi vykti kaip laipsninis ir prižiūrimas procesas, kartu su peržiūromis ir pagalbos priemonėmis, atsižvelgiant į vaiko amžių, poreikius ir didėjančius gebėjimus, taip pat atsižvelgiant ir į išskyrimo priežastį (52 gairė); kai vaikui nustatoma alternatyvi globa, turi būti skatinamas ir lengvinamas bendravimas su jo (jos) šeima <...>, laikantis vaiko apsaugos ir geriausių interesų; vaikas turi turėti priėjimą prie informacijos apie šeimos narius, su kuriais nebendrauja (81 gairė).

Nustatant vaikams globą ir siekiant globos šeimos aplinkoje, neretai vaikai išskiriami (apgyvendinami pas skirtingus budinčius globotojus, globėjus), motyvuojant vaikų iki 3 metų interesu augti šeimoje (kiti vaikai paliekami institucijoje), skirtingais vaikų poreikiais, nesusiformavusiu vaikų tarpusavio emociniu ryšiu, kt.

Rekomendacija

Numatyti ir įgyvendinti priemones, skirtas vaiko, netekusio tėvų globos, identiškumo išsaugojimui.

VALSTYBĖS IR TĖVŲ BENDRA ATSAKOMYBĖ

18 straipsnis

(25) Lietuvai pradėjus deinstitutionalizacijos procesą¹⁸, dėmesys buvo fokusuotas į kompleksiskai teikiamų paslaugų šeimai sistemos kūrimą ir plėtrą, siekiant užtikrinti paslaugų

¹⁶ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2022 metais atliktų tyrimų dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos neveikimo ir (ar) netinkamo tarnybinių pareigų atlikimo atvejų apžvalga, 2023 m. kovo 17 d. pažyma Nr. (6.7.-2023-11)PR-74.

¹⁷ United Nations General Assembly resolution 64/142, Guidelines for the alternative care of children, A/64/434 (24 February 2010)

¹⁸ Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. A1-517; Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų

individualizavimą, jų prieinamumą bendruomenėje, vaikų, negalinčių grįžti į biologinę šeimą, globos šeimoje ir įvaikinimo skatinimą.

(26) Įgyvendintos priemonės leido ženkliai sumažinti tėvų globos netekusių vaikų ir vaikų, globojamų institucijose skaičių, tačiau dėl nepakankamos bendruomeninių paslaugų plėtros ir socialinių paslaugų spektro, koordinavimo ir bendradarbiavimo problemų ir toliau lieka aktualios paslaugų, atitinkančių vaiko ir šeimos individualius poreikius, kokybės, efektyvumo ir individualizavimo problemos, regionuose skirtingai (kai kuriuose – nepakankamai) išvystyta paslaugų infrastruktūra.

(27) Išlieka aktualios savivaldybių socialinių paslaugų planavimo ir realaus gyventojų poreikio dermės problemos. Savivaldybės planuodamos socialines paslaugas turėtų vertinti ir analizuoti gyventojų socialinių paslaugų poreikius bei pagal tai prognozuoti ir nustatyti socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis, vertinti ir nustatyti socialinių paslaugų finansavimo poreikį. Kontrolierė nagrinėdama individualius atvejus (skundus) bei vykdydama stebėseną pastebi, kad neretai planuojamų paslaugų spektrą ir mastą lemia ne realūs gyventojų poreikiai, o paslaugų savivaldybėse prieinamumas. Dėl nepakankamai išvystytos socialinių paslaugų infrastruktūros kyla socialinių paslaugų poreikio vertinimo (individualizavimo) problemos. Pastebimi atvejai, kai vertinamą socialinių paslaugų poreikį apsprendžia ne realūs vaiko (šeimos) poreikiai, o savivaldybėje prieinamos paslaugos.

Aktuali socialinių paslaugų kokybės problema, dėl ko kyla paslaugų veiksmingumo, vaiko teisių apsaugos, efektyvaus finansinių išteklių naudojimo problemos. Trūksta realių socialinių paslaugų efektyvumo vertinimo mechanizmų.

(28) Socialinių paslaugų ir kompleksiskai teikiamų paslaugų plėtros kontekste svarbus yra kompleksiskai teikiamų paslaugų (pagal SADM dokumentus) bei paslaugų kompleksiskumo (koordinuoto teikimo) problemos.

Pagal SADM dokumentus, kompleksiskai teikiamomis paslaugomis laikomos ir finansuojamos pozityvios tėvystės mokymų, psichosocialinės pagalbos, šeimos įgūdžių ugdymo ir sociokultūrinės, mediacijos, vaikų priežiūros paslaugos bei pavėžėjimo paslaugos asmenims, dalyvaujantiems nurodytose veiklose. Šios paslaugos ir jų plėtra yra svarbios, tačiau, siekiant efektyvios ir rezultatyvios pagalbos vaikui ir šeimai, tik šių paslaugų nepakanka. Labai svarbu, kad paslaugos, reikalingos konkrečiam vaikui, būtų suderinamos su švietimo, sveikatos priežiūros bei kitais vaiko ir jo šeimos poreikiais (problema ypatingai aktuali vaikams su negalia).

(29) Pagalbos priemonių prieinamumo ir kokybės (dėl paslaugų teikimo pobūdžio) problematika ypač buvo aktuali COVID-19 pandemijos ir jos sąlygoto karantino laikotarpiu. Didesnio dėmesio reikalavo vaiko teisių apsaugos garantijų užtikrinimas taikant izoliacijos priemones vaikams, apgyvendinant juos savivaldybių administracijų nustatytose patalpose karantino metu.

(30) Kontrolieriaus vykdoma stebėseną rodo, kad Vaiko teisių tarnybos veikla, nepaisant VTAP Įstatyme nustatytų funkcijų, gali tapti orientuota tik į pranešimų apie galimą vaiko teisių pažeidimą šeimoje ir smurto atvejus reagavimą, ignoruojant pareigą imtis veiksmų ginti ir užtikrinti visas vaiko teises visose jo gyvenimo srityse.

Kontrolieriaus tyrimų analizė leidžia teigti, kad Vaiko teisių tarnybos darbuotojai ne visada tinkamai įvertina ir supranta savo vaidmenį atvejo vadybos bei pagalbos vaikui ir šeimai teikimo procese. Jų surinkta informacija apie vaiką ir jo šeimą, šios informacijos analizė ir vertinimas laiku, taip pat darbuotojų profesinė kompetencija, jų patirtis yra itin svarbūs individualizuojant paslaugas ir pagalbą, o šis veiksnys reikšmingas socialinio darbo su šeima rezultatams. Vaiko teisių tarnybos specialistų dalyvavimas šeimos atvejo vadybos procese negali būti suprantamas tik kaip vadybos procesą koordinuojančio vadybininko ir kitų jo organizuojamuose posėdžiuose dalyvaujančių specialistų sprendimų ir jų atitinkamų veiksmų pasyvus stebėjimas.

Rekomendacija

Siekti didesnės savivaldybių įtraukties į paslaugų tinklo plėtrą, užtikrinant reikalingų vaikui ir šeimai prienamumą arčiausiai jų gyvenamosios vietos, paslaugų individualizavimą, kokybę bei efektyvumą.

VAIKAI NETEKĘ ŠEIMOS APLINKOS

14

20 straipsnis

(31) Lietuva kelis dešimtmečius vykdė įvairaus masto ir turinio vaiko globos reformas, kūrė ir įgyvendino įvairaus lygmens strategijas ir veiksmų planus¹⁹.

Pirmaisiais etapais dėmesys buvo sutelktas į vaikų globos institucijų infrastruktūros ir vaikų gyvenimo sąlygų gerinimą (mažinamas vietų skaičius vaikų globos namuose, pertvarkomos globos namų patalpos, siekiant sukurti aplinką, artimą šeimos aplinkai, nustatomi ir nuolat peržiūrimi reikalavimai specialistų, dirbančių su vaikais, profesinei sudėčiai ir kvalifikacijai, kt.). Pradėtas dirbti ir nuolat tobulinamas socialinis darbas su šeimomis, tačiau dėl nepakankamo socialinių bei kitų šeimai reikalingų paslaugų išvystymo²⁰, nekoordinuoto paslaugų teikimo, vaiko teisių apsaugos institucijų ir kitų paslaugas bei pagalbą šeimai teikiančių specialistų ir institucijų bendradarbiavimo ir koordinavimo trūkumo, daugelį metų reikšmingai nemažėjo vaikų, netekusių tėvų globos skaičius, pakartotinio vaikų išskyrimo su tėvais statistiniai rodikliai, nekito vaikų globos nustatymo priežastys, labai didelė tėvų globos netekusių vaikų dalis buvo apgyvendinama institucijose.

(32) Lietuvai pradėjus deinstitutionalizacijos procesą²¹, atlikus vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos reformą ir išgryninus atskirų sričių specialistų funkcijas, įstatymų lygmenyje nustatius

¹⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. A1-282 patvirtintas Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planas. Jame užsibrėžtas uždavinys nuo 2010 metų sumažinti vaikų vietų skaičių globos įstaigose iki 60.

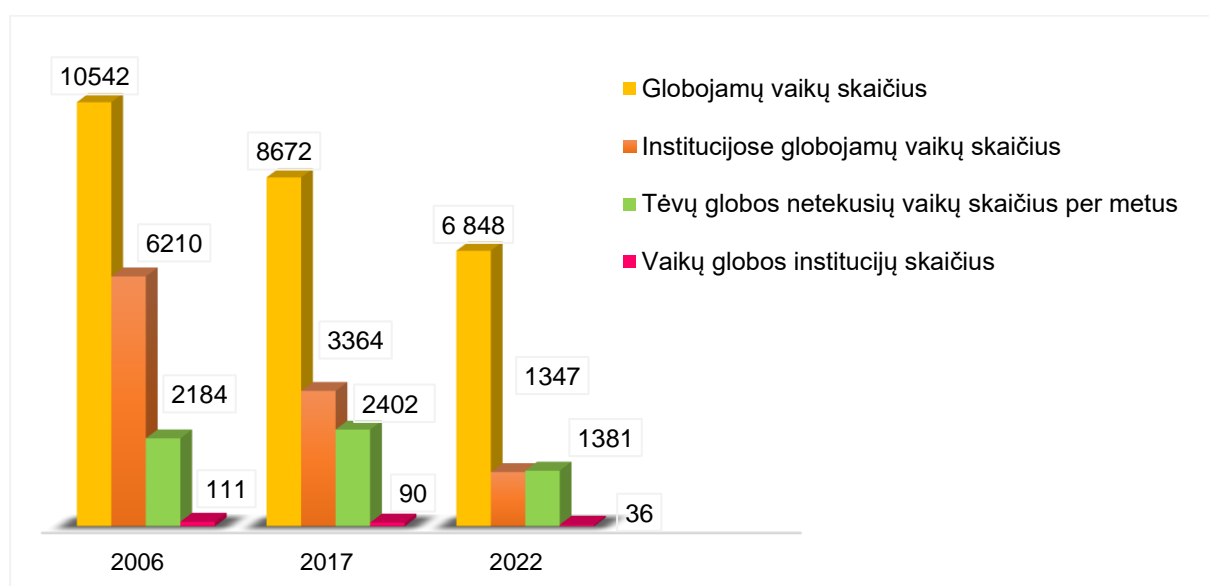
Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtino Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir šios strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planą, kurio tikslas – skatinti alternatyvias vaiko globos (rūpybos) formas, mažinti vaikų, paimamų iš šeimų bei patenkančių į institucinės globos sistemą skaičių.

²⁰ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012-09-11 tyrimas (pažyma) „Dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemų bei jų įtakos vaiko teisių apsaugos užtikrinimui“; <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>.

²¹ Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. A1-517; Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų

reagavimo į vaiko teisių pažeidimus, paslaugų poreikio vertinimo algoritmus, įtvirtinus draudimą vaikams iki 3 metų nustatyti globą institucijose (išskyrus nustatytas išimtis), buvo užkirstas kelias vaikų globai sveikatos priežiūros įstaigų tipo institucijose (sutrikusio vystymosi kūdikių namuose), atsirado budintys (profesionalūs) globotojai ir jiems paslaugas teikiantys Globos centrai, įtvirtinti nauji pagalbos šeimai mechanizmai, minimalių paslaugų šeimoms, kurių teikimą turi užtikrinti kiekviena savivaldybė, paketas (bazinis paslaugų paketas), taip pat teisiniai institutai (pavyzdžiui, teismo leidimas paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą, atvejo vadyba, vaiko laikinoji priežiūra, kt.), užtikrinantys, kad praktikoje vaikai iš atstovų pagal įstatymą būtų paimami tik kraštutiniu atveju, išnaudojus visas priemones įgalinti šeimą pačiai pasirūpinti vaiku (vaikais).

- (33) Įgyvendinus nurodyto etapo priemones, ženkliai sumažėjo tėvų globos netekusių vaikų, institucijose globojamų vaikų bei vaikų globos institucijų skaičius. Ypatingas proveržis pasiektas vaikų iki 3 metų globos srityje.

Iš bendro 2022 m. nustatytų globų skaičiaus, 20 proc. tėvų globos netekusiems vaikams globa buvo nustatyta vaikų globos institucijose; 71 proc. – šeimose; 1 proc. – šeimynose; 8 proc. – globos centruose (vaikai perduoti budinčių globotojų priežiūrai).

- (34) Išlieka aktualios problemos, susijusios su asmenų, norinčių tapti vaiko globėju, atranka ir vertinimu; geriausiai vaiko poreikius galinčio tenkinti globėjo parinkimu; globos priežiūros ir globėjo pareigų tinkamo atlikimo vertinimu, sudarančios prielaidas vaiko teisių pažeidimams.

Įgyvendinant siekį parengti kuo daugiau asmenų (šeimų), norinčių ir galinčių globoti vaiką ar jį įvaikinti, būtina orientuotis ne tik į kiekybinius, bet ir kokybinius rodiklius. Priešingu atveju gali didėti nesėkmingų vaiko globos ar įvaikinimo atvejų skaičius ir ši, itin pažeidžiama vaikų grupė – vaikai netekę tėvų globos, gali patirti neigiamas pasekmes.

Vis dar nustatomi atvejai, kai ne vaikams parenkamas jų poreikius labiausiai užtikrinti galintis globėjas, bet asmeniui, pareiškusiam norą globoti vaikus, parenkami jo norimi globoti vaikai.

(35) Svarbu, kad didžioji dauguma šeimose globojamų vaikų su globėjais susiję giminytės ryšiais, tačiau vaiko globa šeimoje, nesusijusioje giminytės su vaiku ryšiais, neįgauna populiarumo. Galima daryti prielaidą, jog tokią situaciją ir globos šeimoje plėtrą stabdo skirtinga, lyginant su budinčiais globotojais, finansavimo praktika ir tai, kad populiarinant alternatyvias vaiko globos formas pagrindinis dėmesys skiriamas ne vaiko globai, o priežiūrai (budintys globotojai) šeimoje.

(36) SADM, pripažindama, kad neišplėtotos alternatyvios vaiko globos formos; kad nuolatinę globą šeimoje mažiausiai gali patirti tokios grupės vaikų: brolių ir seserų grupė (3+); vaikai nuo 10 metų; nepilnamečiai tėvas (motina) drauge su vaiku; vaikai, turintys nesėkmingos globos patirties (globėjo nušalinimas, atleidimas); vaikai, turintys nesėkmingos įvaikinimo patirties (tėvų valdžios apribojimas įtėviams); vaikai, turintys sunkiai išgydomų ir nepagydomų raidos ir (ar) psichikos sutrikimų, įvairių negalių; vaikai, piktnaudžiaujantys psichotropinėmis medžiagomis arba turintys priklausomybių; vaikai, turintys funkcionavimo sunkumų (neadaptyvus elgesys, socialinis nusišalinimas, prisitaikymo mokykloje sunkumai, mokyklos nelankymas, polinkis į savižudybę ir kt.), pateikė iniciatyvą įstatymo lygmenyje įtvirtinti naują vaikų priežiūros šeimos aplinkoje formą – nuolatinis globotojus.

(37) Kontrolierė įvertinusi šią SADM iniciatyvą, išreiškė abejones dėl siūlomo reglamentavimo atitikimo keliamiems tikslams ir laukiamiems pokyčiams.²²

Atkreiptas dėmesys, kad nuolatinis globotojas bus asmuo, teikiantis vaiko priežiūros paslaugas, galės bet kuriuo momentu nutraukti paslaugų sutartį su vaiko globėju – globos centru. Todėl išlieka labai didelė tikimybė, kad nebus išlaikytas vaiko globos vietos pastovumo principas²³, keisis vaiką prižiūrintys asmenys, o tai turės neigiamą poveikį vaikui, jau turinčiam nesėkmingą globos ar įvaikinimo patirtį (globėjo atleidimas ar nušalinimas nuo pareigų, tėvų valdžios ribojimas įtėviams), nesudarys prielaidų kurti pasitikėjimo santykio su globėju (prižiūrinčiu asmeniu). Taip pat svarbu, kad vaiko globos vietos ir prižiūrinčio asmens pasikeitimas nebus atspindėtas statistiniuose rodikliuose, nes globėjas išliks tas pats (globos centras).

(38) Praktikoje stebimi pavyzdžiai, kai vaikų globos įstaigos negali užtikrinti individualizuotų paslaugų teikimo vaikui, ypač su negalia, o pastarųjų trūkumą bandoma pateisinti paslaugų, pagalbos ir (ar) specialistų nebuvimu. Vaikų „keliajimas“ iš vienos savivaldybės vaikų socialinės globos įstaigos į kitą, nuolatinis globėjo keitimas gali būti susijęs išimtinai su paslaugų vaikui su negalia (ypač psichikos negalia) trūkumu, taip pat kompetentingų institucijų nenoru ar nesugebėjimu efektyviai spręsti susidarančias situacijas, nebendradarbiavimu ir kt.

Rekomendacija

Nuolat peržiūrėti pasiektus rezultatus alternatyvios vaiko globos plėtos, vaikų patekimo į globos sistemą srityse ir, esant poreikiui, keisti įgyvendinamas priemones bei nuolat kelti naujus tikslus.

Įgyvendinant sisteminius sprendimus ir priemones, įtraukti įvairių sričių specialistus, konsoliduoti įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios,

²² Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2022-11-09 raštas Nr.(1,19,-2022-504)2-817 ir kt.

²³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 18 punkte nustatytas parenkant vaiko globos (rūpybos) vietą, turi būti siekiama užtikrinti, kad tai būtų vienintelė vaiko globos (rūpybos) vieta, kuri būtų kaip įmanoma arčiau vaiko gyvenamosios vietos ir gali būti keičiama tik tuo atveju, jeigu tai atitinka geriausias vaiko interesus.

savivaldybių institucijų, bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų išteklius ir pastangas.

Sutelkti dėmesį į pagalbą šeimai, siekiant išvengti vaiko paėmimo iš šeimos.

Nuolat vertinti ir tobulinti formuojamą (besiformuojančią) praktiką, šalinant vaiko teisių pažeidimus sąlygojančias priežastis.

PERIODINĖ APGYVENDINIMO PERŽIŪRA

25 straipsnis

(39) Didesnio dėmesio reikalauja globojamo vaiko nuolatinis padėties vertinimas (vaiko globos priežiūros procesas), kurį atlieka Vaiko teisių tarnyba.

Stebėsenos ir tyrimų rezultatai rodo, kad vis dar pasitaiko atvejų, kai globėjo pareigų (įskaitant Globos centrus ir budinčius globotojus) vykdymas vertinamas formaliai. Ypač formalus šios funkcijos atlikimas stebimas tais atvejais, kai vaikai turi elgesio problemų ar specialiųjų poreikių. Nėra atliekamas išsamus vaiko poreikių užtikrinimo vertinimas (kokios paslaugos vaikui reikalingos, ar vaikas jas gauna, kt.).

(40) Globos priežiūros ir peržiūros procese nevertinama ar netinkamai vertinama globėjo pareiga užtikrinti vaiko turtinius interesus, netrukdyti globojamam vaikui bendrauti su jo tėvais, sudaryti sąlygas vaikui bendrauti su jo artimaisiais ir kitais giminaičiais bei asmenimis, su kuriais vaiką sieja emociniai ryšiai. Net ir esant pranešimams ir patvirtintiems faktams dėl netinkamo šios globėjo pareigos atlikimo, vertinama, jog globėjas tinkamai vykdo savo pareigas.

(41) Dažniausiai apsiribojama globėjo patikimumu, kad bendravimas vyksta, nors nesiaiškinama koku būdu, dažnumu, neišklausomas vaikas šiuo klausimu ir jo nuomonė. Pasitaiko atvejų, kad pavyzdžiui, 4-5 metų vaikas laikomas per mažu reikšti nuomonę ir globos priežiūros (aplankymo) metu neišklausomas (ar bendrauja su artimaisiais giminaičiais, ar netaikomos smurtinės auklėjimo priemonės, kt.).

(42) Nustatomi atvejai, kai globėjas (fizinis ar juridinis asmuo) nėra suinteresuotas palaikyti ar stiprinti tėvų ir iš jų paimto vaiko ryšį, aktyviai siekti maksimalaus, kokybiško vaiko ir tėvų bendravimo, padėti spręsti kylančias problemas ir pan. Pavyzdžiui, vienu iš nagrinėtų atvejų paaiškėjo, kad globos įstaiga buvo nustačiusi, jog šioje įstaigoje apgyvendinti vaikai gali bendrauti su savo tėvais vieną kartą per savaitę po vieną valandą.

Rekomendacija

Sukurti ir užtikrinti skaidrius bei objektyvius globojamo vaiko padėties vertinimo mechanizmus.

23 straipsnis

(43) Lietuva yra pasirinkusi įtraukiojo ugdymo modelį. Teisės aktai numato vaiko su specialiaisiais poreikiais teisę ugdytis bet kurioje ugdymo įstaigoje, valstybės institucijų pareigą pritaikyti jam aplinką ir teikti visapusišką pagalbą. Visgi, kai kurios Švietimo įstatymo nuostatos nederėjo su tarptautiniais valstybės įsipareigojimais, nes sudarė galimybes segreguoti mokinius dėl jų turimų negalių ar specialiųjų ugdymosi poreikių, t. y., mokykla, suderinusi su vaiko tėvais, pedagogine psichologine tarnyba bei Vaiko teisių tarnyba, galėjo siūlyti mokiniui mokytis kitoje mokykloje, jei negalėjo užtikrinti psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios ar socialinės pedagoginės pagalbos. Tokios įstatymo nuostatos leido mokinius nukreipti į kitas mokyklas, tačiau neįpareigojo šalinti kliūti ir kurti tinkamas sąlygas įvairių ugdymosi poreikių turintiems vaikams mokytis kartu su bendraamžiais.

2020 metais Švietimo įstatymas buvo pakeistas, įtvirtinant įtraukties principą, kuris reiškia tai, jog švietimo sistema turi sudaryti sąlygas kiekvienam asmeniui ugdytis, plėtoti savo galias ir gebėjimus, gauti reikiamą pagalbą.

2024 m. rugsėjį įsigalios Švietimo įstatymo pakeitimas²⁴ numatantis, kad kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos ugdytis artimiausioje ugdymo įstaigoje (darželyje, mokykloje) kartu su savo bendraamžiais.

2023 m. pradėjo veikti Lietuvos įtraukties švietime centras, taip pat įsteigti regioniniai konsultaciniai centrai; valstybės mastu numatytos priemonės švietimo pagalbos specialistų skaičiaus didinimui (darbo sąlygų gerinimas, stipendijos besirenkantiems studijas, kitos specializacijos kompetencijų įgijimo finansavimas), priemonės visuomenės nuostatų kaitai.

(44) Vis dar susiduriama su nepalankiomis nuostatomis vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, atžvilgiu, visuomenėje trūksta tolerancijos „kitokių“ vaikų atžvilgiu. Praktikoje egzistuoja stigmatizuojantis požiūris, noras „atsikratyti“ nepatogaus vaiko priežiūra, ugdymu. Su tuo susijęs ir kitas aspektas, jog tėvai taip pat linkę slėpti sunkumus, pagalbos poreikį, bijo neigiamų nuostatų, nesikreipia į specializuotas įstaigas dėl sunkumų ir pagalbos poreikio nustatymo, arba, gavę išvadas – nepraneša ugdymo įstaigoms ir taip užkerta kelią vaikams gauti paslaugas pagal jų poreikius.

(45) Nors sparčiai einama įtraukties linkme, mokyklos susiduria su įtraukties sunkumais: mokyklų aplinka nėra arba tik dalinai pritaikyta skirtingus ugdymosi poreikius turintiems vaikams, trūksta metodinių mokymo priemonių, yra didelis švietimo pagalbos specialistų, mokytojų padėjėjų trūkumas, jų kaita, bendrojo ugdymo mokyklų mokytojai neturi pakankamų kompetencijų ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius, tačiau ir iniciatyviai aktyviai neieško reikalingos švietimo metodinės ir konsultacinės pagalbos iš specializuotų mokyklų - centrų.

(46) Už švietimo kokybę dažniausiai atsakingos savivaldybės nepakankamai aktyviai gilinasi į keliamas problemas dėl nekokybiško ugdymo, neieško sprendimų dėl padėties gerinimo, skiria nepakankamus išteklius švietimo pagalbos teikimui, finansavimo skyrimas mokykloms vėluoja.

Rekomendacija

²⁴ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45-1 straipsniu įstatymas;
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a396c630c07711eaae0db016672cba9c>

Įgyvendinti priemonės, didinančias įtraukties švietime prieinamumą ir veiksmingumą, sudarant visapusiškas sąlygas mokinių ugdymosi poreikių įvertinimui ir kokybiškam ugdymui(si), užtikrinant savalaikį reikiamos švietimo pagalbos finansavimą ir teikimą, aplinkos pritaikymą, didinant pedagoginio ir kito personalo kompetencijas.

Didinti visos visuomenės supratimą apie specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių įvairovę.

VAIKO TEISĖ Į SVEIKATOS PRIEŽIŪRĄ

24 straipsnis

(47) Dar 1996 metais priimant Pacientų teisių įstatymą buvo įtvirtinta vaiko paciento teisė spręsti dėl sveikatos priežiūros paslaugų. Po paskutinių pakeitimų 2009 metais, įstatyme įtvirtinta²⁵, kad: (1) pacientui nuo 16 metų sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik su jo sutikimu; (2) pacientui iki 16 metų sveikatos priežiūra teikiama tik su jo atstovų sutikimu (nesutarimų atvejų - diagnostikos ir gydymo metodus parenka gydytojų konsiliumas, atsižvelgdamas į vaiko interesus); (3) pacientas iki 16 metų, kuris, gydytojo pagrįsta nuomone, išreikšta medicinos dokumentuose, gali pats teisingai vertinti savo sveikatos būklę, turi teisę savarankiškai kreiptis ir spręsti dėl jam reikiamų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo; (4) su nepilnamečio paciento iki 16 metų medicinos dokumentais turi teisę susipažinti jo atstovai. Civiliniame kodekse²⁶ taip pat įtvirtinta sąlyginė 16 metų amžiaus riba, nuo kurios nepilnametis gali pats savo vardu sudaryti asmens sveikatos priežiūros paslaugų sutartį ir išimtis, kai ir jaunesnio amžiaus asmuo gali reikšti nuomonę dėl jo gydymo, jeigu pagal savo amžių ir išsivystymą gali teisingai vertinti savo sveikatos būklę ir siūlomą gydymą.

(48) COVID-19 pandemijos metu pradėjus vaikų vakcinaciją, tapo akivaizdu, kad Pacientų teisių įstatymo nuostatos ne tik nėra žinomos visuomenei, taip pat tėvams ir vaikams, tačiau nėra ir negali būti tinkamai įgyvendinamos praktikoje.

Politiniame, viešojoje erdvėje ir kituose kontekstuose kilusios diskusijos atskleidė suaugusiųjų požiūrį į vaiką, kaip teisių subjektą, jam garantuojamas teises (buvo ginčijama vaiko teisė priimti sprendimą dėl vakcinacijos, kitų sveikatos priežiūros paslaugų, kilo iniciatyvos kelti nustatytą 16 metų amžiaus ribą iki 18 metų, kt.). Iš viešosios erdvės tapo žinomi atvejai, kai tėvai, kiti šeimos nariai apie vaiko savarankiškai priimtą sprendimą pasiskiepyti sužinojo (galėjo sužinoti) ne iš paties vaiko, tačiau iš Elektroninės sveikatos paslaugų sistemos (eHealth Digital Services), nors šio amžiaus pacientams garantuota teisė į konfidencialumą, privatumą. Kilus diskusijoms, Pacientų teisių įstatymas buvo papildytas nuostatomis dėl sutikimo skiepytis nuo užkrečiamosios pandemiją sukėlusios ligos, dėl kurios yra paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija ir (ar) karantinas, išreiškimo.

²⁵ Pacientų teisių įstatyme taip pat reglamentuota, kaip sveikatos priežiūros paslaugos turi būti teikiamos vaikui, išimtiniais įstatyme numatytais atvejais.

²⁶ Civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančioje asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, netaikomos asmens sveikatos priežiūros paslaugoms, kurių išlaidos pagal įstatymus yra apmokamos (kompensuojamos) iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, valstybės ar savivaldybių biudžetų lėšų (6.275 straipsnio 3 dalis).

(49) Visgi, Kontrolierės vertinimu²⁷, tai neišsprendė pandemijos metu atsiskleidusių problemų, kurios buvo ir yra aktualios ne pandemijos metu, pvz., jog daugiau kaip dešimtmetį galiojančios Pacientų teisių įstatymo (ir Civilinio kodekso) nuostatos dėl vaikų pacientų teisinės padėties, vaiko ir tėvų teisių, pareigų ir atsakomybės bei jų pokyčio dėl vaiko amžiaus, brandos, turint omenyje sveikatos priežiūros paslaugų bei situacijų įvairovę, nėra (gerai) žinomos ir suprantamos visų pirma tėvams ir patiems vaikams, taip pat visuomenei, sveikatos priežiūros ir kitiems klausimų dėl vaiko sprendime dalyvaujantiems specialistams; nėra užtikrinamas kokybiškas vaiko, ypač jaunesnio kaip 16 metų, dalyvavimas sprendimų priėmimo procese, nėra arba trūksta vaikams skirtos informacijos, parengtos aiškia ir suprantama kalba, atsižvelgiant į jų amžių ir brandą, kultūrinius, sveikatos, ugdymo(si) poreikius ir kitus aspektus; vaikai neturi (turi itin ribotas galimybes gauti (asmeniškai) specialistų konsultacijas, atsakymus į jiems jautrius, aktualius klausimus; nėra tinkamai užtikrinama įstatyminių nuostatų dėl vaiko, kaip savarankiško paciento, teisė į privataus gyvenimo, medicinos dokumentų apsaugą; abejotina, kad praktikoje vaikas iki 16 metų galėtų savarankiškai kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigą (specialistus), siekdamas, jog būtų įvertintas jo brandumas ir jis galėtų savarankiškai spręsti dėl sveikatos priežiūros paslaugų; trūksta institucijų (specialistų) bendradarbiavimo, ypač sprendžiant konfliktinius atvejus, nėra išnaudojamas *ad hoc* institutas²⁸ ir kt.

Dėl aukščiau nurodytų aplinkybių, praktikoje negali būti užtikrinama tinkama, stabili vaiko teisių ir interesų apsauga bei įgyvendinimas.

(50) Kontrolieriaus praktikoje paaiškėjo ne tik minėta Pacientų teisių įstatymo nuostatų dėl apribojimo vaiko atstovams pagal įstatymą susipažinti su paciento nuo 16 metų medicinos dokumentais praktinio įgyvendinimo bei vaikų informuotumo problema (be kitų aspektų), susijusi su Elektroninės sveikatos paslaugų sistemos sprendimais, tačiau ir kita sveikatos duomenų tvarkymo Elektroninės sveikatos paslaugų sistemos problema.

Pavyzdžiui, vienu atveju tapo žinoma, kad naujagimio sveikatos duomenys nėra kaupiami vienoje paskyroje (konkrečiu atveju gimus vaikui buvo sukurta naujagimio paskyra motinos pavarde; vaiko tėvas neturėjo prieigos prie „naujagimio paskyros“; įregistravus vaiką, į jo vardą sukurtą paskyrą iš „naujagimio paskyros“ nebuvo perkelti visi duomenys apie suteiktas sveikatos priežiūros paslaugas (paskyrų suliejimas nėra kokybiškas); gydytojai teigė, kad neturi prieigos prie „naujagimio paskyros“ arba negali vadovautis joje esančiais duomenimis, nes nėra tikri, ar abiejose paskyrose esantys duomenys („Naujagimis (*motinos pavardė*)“ ir įregistruoto vaiko paskyra) yra vieno ir to paties asmens).

Vaiko gimimas turi būti įregistruotas per 3 mėnesius. Dėl naujagimio pirmųjų sveikatos duomenų trūkumo, vaikui gali būti (laiku) nesuteiktos sveikatos priežiūros paslaugos arba jų gavimas gali būti apsunkintas (pvz., skiepai); tėvai norėdami, jog visi duomenys būtų įrašyti turi pertikrinti perkeltus duomenis ir savarankiškai kreiptis su papildomais prašymais dėl įrašų vaiko paskyroje papildymo. Tokiu būdu negali būti tinkamai užtikrinta vaiko teisė į tinkamą sveikatos priežiūrą bei kiekvieno iš tėvų pareiga rūpintis vaiko sveikata bei teisė gauti informaciją apie vaikui suteiktas sveikatos priežiūros paslaugas.

²⁷ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonė dėl vaikų vakcinacijos nuo COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos), 2021-10-13 raštas Nr. (6.5-2021-43)2-768; <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>

²⁸ Civilinio kodekso 3.163 straipsnyje įtvirtina, kad, jeigu priimant su nepilnamečiu vaiku susijusius sprendimus kyla vaiko ir jo tėvų (globėjo, rūpintojo) interesų konfliktas arba vaiko tėvų tarpusavio interesų konfliktas, teismas *ex officio* arba bet kurio iš vaiko tėvų (globėjo, rūpintojo) ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos prašymu gali skirti *ad hoc* globėją, kuris atstovautų vaikui sprendžiant konkrečių ginčą.

(51) Valstybė ne vienerius metus susiduria su įvairių sričių sveikatos priežiūros specialistų trūkumų ir problema ilgalaikėje perspektyvoje tampa sudėtingesnė, ypač regionuose. Įstaigos praktikoje daugiausia keliama psichiatrų, psichologų paslaugų vaikams prieinamumo, užtikrinimo problema dėl šių specialistų trūkumų.

Taip pat nerimą kelia iniciatyva atsisakyti pediatrų teikiamų paslaugų (naikinti šias paslaugas) pirminėje asmens sveikatos priežiūros grandyje. Gausėjantys iššūkiai dėl neigiamų vaikų sveikatos pokyčių, trūkumų vaikų sveikatos priežiūros srityje (skiepijimo apimtys, regos, laikysenos sutrikimai, atsvoris, kt.), gali nulemti ne tik dar didesnes vaikų sveikatos priežiūros problemas, tačiau ir neigiamas pasekmes pačiai sveikatos priežiūros sistemai ilgalaikėje perspektyvoje.

(52) COVID-19 pandemijos metu buvo nepagrįstai ilgą laiką buvo apsunkintas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas, vykdomas nuotolinis ugdymas²⁹ ir tai neigiamai atsiliepė fizinei (nutukimas, laikysenos problemos, kt.) bei psichinei vaikų sveikatai (paauglių emocinė savijauta 38-40 proc. atvejų pablogėjo³⁰; vaikai dažniausiai kreipėsi į pagalbos vaikams linijas dėl patiriamo psichologinio smurto šeimose³¹). Reaguojant į neigiamas pandemijos pasekmes buvo numatytos priemonės³², tarp jų - numatytos papildomos lėšos teikti pagalbą psichologinių sunkumų patiriantiems mokiniams.

Praktikoje vaikams gauti psichologo, ypač psichiatro pagalbą, tiek laiko, tiek vaikų ir paauglių specializacijos prasme yra sudėtinga.

(53) Psichologinė pagalba vaikams (šeimai) ir psichologų poreikis akcentuojamas sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo, teisėsaugos srityse, todėl labai svarbu užtikrinti paslaugų kokybę. Kai kuriuose sektoriuose yra reglamentuoti reikalavimai šiems specialistams, tačiau įstatyminiame lygmenyje bendrai psichologų praktinė veikla, jos licencijavimas ir kiti kokybiškų paslaugų užtikrinimui svarbūs aspektai nėra reglamentuoti. Nuo 2008 m. Seime periodiškai vyksta diskusijos dėl Psichologų praktinės veiklos įstatymo projekto, tačiau sprendimas nepriimamas.

(54) Stebimos pastangos spręsti pagalbos ir paslaugų vaikams dėl psichiką veikiančių medžiagų ar kitų priklausomybes sukeliančių veiksnių ir paslaugų vaikams, skirtingai susiduriantiems su priklausomybių problema.

Praktikoje itin jaučiamas specializuotų paslaugų ir pagalbos vaikams ir jų šeimoms trūkumas. Paslaugų, pagalbos, specialistų trūkumo problemos aktualumas itin jaučiamas kintant vaikų polinkiams – keičiasi psichiką veikiančios medžiagos, priemonės, kurias vaikai vartoja (eksperimentuoja), vaikų amžius, medžiagų plitimo sąlygos bei vaikų dalyvavimas šiuose procesuose. Reaguojant į neigiamas tendencijas, kyla iniciatyvos dėl vaikų baudžiamosios atsakomybės amžiaus mažinimo (nuo 16 iki 14 metų) už tam tikras nusikalstamas veikas,

²⁹ Dėl COVID–19 pandemijos Lietuvos Respublikos teritorijoje buvo paskelbtas karantinas nuo 2020 m. kovo 16 d. iki 2020 m. birželio 17 d. ir nuo 2020 m. lapkričio 7 d. iki 2021 m. liepos 1 d.

³⁰ Vilniaus universiteto mokslininkų tyrimas „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl Covid-19 metu: grėsmės bei galimybės ekosisteminiu požiūriu“. Prieiga internete:
https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Nuotolinis_vaiku_ugdymas_pandemijos_del_COVID-19_metu.pdf

³¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 metų veiklos ataskaita;

<https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/nauja%20VVTA%C4%AET%202020%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf>
³² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. liepos 3 d. įsakymas Nr. V-1596 „Dėl ilgalaikių neigiamų COVID-19 pandemijos pasekmių psichikos sveikatai mažinimo veiksmų plano“

susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų platinimu.

Rekomendacija

Užtikrinti nuoseklų ir išsamų teisinį reglamentavimą, kuris garantuotų galimybę vaikui (atsižvelgiant į jo amžių, brandą) savarankiškai ar kartu su tėvais ar kitais atstovais pagal įstatymą dalyvauti sveikatos priežiūros procese, taip pat realų šių nuostatų įgyvendinimą.

Numatyti: (1) priemones dėl visų pirma tikslinių grupių vaikų ir tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą, taip pat visuomenės, informavimo apie vaiko teises sveikatos priežiūros srityje; (2) priemones, kurios sudarytų galimybę vaikams, atsižvelgiant į jų amžių ir brandumą, gauti informaciją apie sveikatą, sveikatos priežiūros paslaugas bei dalyvauti sprendimų priėmimo (priimti sprendimus); (3) priemones, kurios garantuotų vaiko paciento teisę į privatumą, kai vaikas gali savarankiškai priimti sprendimus dėl sveikatos priežiūros paslaugų, kt.

ŠVIETIMAS, LAISVALAIKIS IR KULTŪRINĖ VEIKLA

VAIKO TEISĖ Į ŠVIETIMĄ (ŠVIETIMO KOKYBĖ)

28, 29 straipsniai

(55) Konvencija ir nacionaliniai teisės aktai pabrėžia individualią ir subjektyvią vaiko teisę į konkrečią ugdymo kokybę, tačiau Lietuvoje kokybiškas ir efektyvus ugdymas(is) nėra užtikrinamas visiems mokiniams vienodai, t. y. skiriasi kaimo ir miesto mokyklose besimokančių vaikų galimybės ir prieinamumas prie kokybiškų švietimo paslaugų, o kartu ir vaikų mokymosi rezultatai³³. Tai turi įtakos ir bendriems visos šalies mokinių pasiekimams, vertinamiems tarptautiniu lygiu, pavyzdžiui, EBPO PISA rezultatams³⁴ pagal kuriuos, lyginant su EBPO vidurkiu, Lietuvoje aukščiausius lygmenis pasiekusių mokinių skaičius, vertinant jų skaitymo gebėjimus, yra 1.5 karto mažesnis). Švietimo ir mokymo sistemos kokybės bei efektyvumo trūkumus, susijusius su dideliais skirtumais tarp šalies mokinių pasiekimų, nepakankamu ikimokyklinio ugdymo išnaudojimu mažinant mokinių pasiekimų skirtumus, nepakankamu mokyklų aprūpinimu šiuolaikinėmis ugdymo priemonėmis ir kt. nustatė ir Valstybės kontrolė³⁵. Atitinkamos problemos (netolygi ugdymo kokybė, fragmentuota jos užtikrinimo sistema, kt.) pripažįstamos ir pačios valstybės 2021–2030 m. Plėtros programoje³⁶.

(56) Kaip viena iš priemonių susidariusiai situacijai spręsti, bendrajam ugdymui stiprinti, ugdymo kokybei gerinti ir mokinių pasiekimų atotrūkiui savivaldybėse mažinti 2022 metais buvo

³³ https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/01/7877_NMPP_2018_ATASKAITA.pdf

³⁴ <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/11/ebpo-pisa-2018-2019-12-03.pdf>

³⁵ <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/23933/ar-pokyciai-svietime-lemia-geresnius-mokiniu-pasiekimus>

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1016 „Dėl 2021–2030 m. plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Švietimo plėtros programos patvirtinimo“

patvirtinta „Tūkstantmečio mokyklų“ programa³⁷, tačiau mokytojų bendruomenėje ir visuomenėje šis projektas vertinamas skeptiškai, atsižvelgus į tai, jog finansavimas skirtas maždaug 150 bendrojo lavinimo mokyklų, kai visoje Lietuvoje tokių mokyklų yra daugiau nei 900.

(57) Įstaigos praktikoje taip pat išryškėjo keletas neigiamų švietimo kokybės užtikrinimo aspektų.

Pastebėtina, kad kai kuriose savivaldybėse, mažėjant mokinių skaičiui ir dėl to mokyklose nesukomplektuojant klasių, vis dar formuojamos jungtinės klasės, kuriose skirtingo amžiaus vaikai mokomi pagal skirtingo lygio programas, kas nesuderinama su kokybišku ugdymu ir efektyviu švietimui skirtų išteklių panaudojimu. Situacija keičiasi. Būtent, priėmus Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių pakeitimą³⁸, nuo 2022 – 2023 mokslo metų neskiriamos lėšos iš valstybės biudžeto 5–8 klasių jungtinėms klasėms. Tai leido sumažinti jungtinių klasių skaičių, tačiau dalis vaikų jose vis dar mokosi (2021-2022 mokslo metais pagal pagrindinio ugdymo programą besimokančių mokinių skaičius jungtinėse klasėse sudarė 2,11 proc. visų pagal pagrindinio ugdymo programą besimokančių mokinių; 2022–2023 mokslo metas – 0,86 proc.³⁹). Taip pat yra likusi galimybė jungti pagal pradinio ugdymo programą besimokančių vaikų klases (1–4 klases, ne daugiau kaip po 2 klases), o tai nesudaro kokybiško ugdymo(si) sąlygų visiems vaikams.

(58) Kokybiškesniam ugdymui pasiekti vis dar trūksta: ugdymo lankstumo, kai ugdymas pritaikomas prie individualių mokinio poreikių, vertinamos kiekvieno vaiko skirtingos savybės ir kiekvienam vaikui suteikiama neapribota galimybė visapusiškai dalyvauti ugdymo procese; stipresnės mokinių ir mokytojų sąveikos; ugdymo proceso orientavimo ne tik į akademinis vaikų rezultatus, bet ir į jų asmenybės raidą; skaitmeninių inovacijų plėtros, užtikrinant visų mokyklų aprūpinimą šiuolaikinėmis mokymo(si) priemonėmis, ir mokytojų kompetencijų šioje srityje stiprinimo.

(59) Iššūkių, užtikrinant mokinių teisės į kokybišką mokslą įgyvendinimą, kelia gana sparčiai auganti ir efektyvių, teigiamas ilgalaikes pasekmes formuojančių sprendimų stokojanti mokytojų stygiaus problema - į mokyklas sunku pritraukti profesionalius mokytojus (dėl nepatrauklių darbo sąlygų ir neapibrėžtumo) bei švietimo sistemoje išlaikyti atėjusius dirbti naujus specialistus.

Taip pat nėra užtikrinama mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemos kokybė. Galima įžvelgti dalies mokytojų formalų požiūrį į kvalifikacijos tobulinimo renginius. Taigi, nekryptingas, vienadieniškas ir neorientuotas į rezultatą mokytojų profesinis tobulėjimas neturi didesnės įtakos jų ugdymų mokinių pasiekimų gerinimui. Įvertinus, kad Lietuvoje didėja vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, integracija į bendrojo ugdymo mokyklas, mokytojams vis dar reikalinga aktyviai tobulinti profesinę kompetenciją specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo klausimais.

Rekomendacija

³⁷ Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2022 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. V-137 „Dėl „Tūkstantmečio mokyklų“ programos patvirtinimo“

³⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 1110 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 29 d. nutarimo Nr. 768 „Dėl mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“

³⁹ Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenys; <https://www.svis.smm.lt/bendrasis-ugdymas-2/>

Užtikrinti švietimo kokybės gerinimą, imantis priemonių mažinti kaimo ir miesto mokyklose besimokančių vaikų pasiekimų atotrūkį; užtikrinant tinkamą mokyklų tinklo pertvarką; individualizuojant ugdymo(si) turinį pagal mokinio gebėjimus; užtikrinant mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemos kokybę ir profesinio tobulinimo veiklų nuoseklų orientavimą į ilgalaikes programas, kt.

NEFORMALUS ŠVIETIMAS

28 straipsnis

(60) Neformalusis vaikų švietimas (NVŠ) yra sudedamoji Lietuvos švietimo sistemos dalis, kurio tinkamas (kokybiškas) įgyvendinimas iš esmės daro įtaką ir bendrojo (formaliojo) ugdymo pasiekimams. Siekiant užtikrinti mokinių nemokamą dalyvavimą mokyklų organizuojamose neformaliojo švietimo veiklose, kiekvienai bendrojo ugdymo mokyklai pagal klasių komplektų skaičių yra skiriamos valstybės biudžeto lėšos, taip pat valstybė papildomai skiria tikslines lėšas kiekvienam mokiniui vienai NVŠ programai finansuoti.

(61) Nepaisant skiriamų lėšų NVŠ plėtrai (įvairovei, prieinamumui didinti), vaikų įsitraukimas į neformaliojo švietimo programas vis dar pernelyg mažas. Neformaliojo švietimo galimybėmis mokykloje ir kitur besinaudojančių mokinių dalis 2021–2022 mokslo metais sudarė 61,9 proc. visų šalies mokinių, 2022 – 2023 mokslo metais 62,6 proc.⁴⁰; specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų dalyvavimas neformaliajame švietime dar mažesnis - 2021 - 2022 mokslo metais – 36,9 proc. visų šalies mokinių⁴¹.

(62) Tokią situaciją sąlygoja keletas problemų: netolygus neformalaus ugdymo tinklas, ypač mažosiose savivaldybėse (2021–2022 metais 55 proc. savivaldybių vaikams buvo siūloma lankyti vidutiniškai 3–4 krypčių programas, o didžiausią krypčių įvairovę siūlo didmiesčių savivaldybėse veikiantys neformaliojo ugdymo teikėjai⁴²); nesukurtos palankios sąlygos specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems vaikams įsitraukti į neformaliojo švietimo veiklas, užtikrinant jų poreikių tenkinimą; nesuforuota pakankama neformaliojo ugdymo veiklų pasiūla 17–18 metų mokiniams, kurių šiuo metu tik apie 10 proc. dalyvauja neformaliojo ugdymo programose.

Rekomendacija

Skatinti vaikų įsitraukimą į neformaliojo švietimo veiklas, didinant veiklos krypčių įvairovę pagal vaikų poreikius, įtraukiant reikiamas kompetencijas darbui su socialiai jautriomis vaikų grupėmis turinčius specialistus į neformaliojo švietimo programų vykdymą, skatinant gerosios praktikos sklaidą savivaldos ir nacionaliniu lygmeniu.

⁴⁰ Lietuvos neformaliojo švietimo agentūros duomenys; <https://www.svis.smm.lt/neformalus-vaiku-svietimas-2/>

⁴¹ <https://www.lmns.lt/neformaliojo-vaiku-svietimo-rodikliu-stebesena/>

⁴² https://www.lmns.lt/uplfiles4/2022%20ataskaita_SM.pdf

SPECIALIOS APSAUGOS PRIEMONĖS

PRIEGLOBSČIO SIEKIANČIŲ VAIKAI

22 straipsnis

- (63) Ištikus 2021 metų migracijos krizei ir migrantų antplūdžiui, susidurta su iššūkiomis valdant situaciją dėl patirties stokos, apgyvendinimo vietų, personalo bei paslaugų jose trūkumo, darbuotojų nepasirengimo. Prieglobsčio prašytojų (taip pat ir nereguliariai kirtusių sieną užsieniečių) vaikų priėmimo sąlygos buvo nepatenkinamos, šeimos buvo apgyvendintos perpildytose vietose, trūko įvairių paslaugų, laisvalaikio leidimo galimybės vaikams ribotos. Stebėta keitimosi informacija bei duomenimis apie nelydimus nepilnamečius bei šeimų apgyvendinimo sprendimus tarp Vaiko teisių tarnybos bei už migracijos srautų valdymą atsakingų institucijų problema.
- (64) Dar 2021 metais, prasidėjus masiniam užsieniečių antplūdžiui į Lietuvą, atkreiptas dėmesys į susiklosčiusią praktiką, jog neteisėtai šalyje esantiems migrantams gimę kūdikiai nebuvo registruojami, jei tėvai neturėjo asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų. Teisės aktai nenumatė prielaidų registruoti naujagimio neteisėtai šalyje esantiems migrantams, neprašantiems prieglobsčio bei neturintiems asmens tapatybės dokumentų, o prieglobsčio prašytojo asmens tapatybei patvirtinti galėjo būti pateikiamas užsieniečio registracijos pažymėjimas, jei prieglobsčio prašytojas neturėjo kelionės dokumento, visgi minėti pažymėjimai buvo išduodami tik po 6 mėnesių nuo asmenų užregistravimo Lietuvos migracijos sistemoje, todėl vaiko teisė į gimimo registraciją tuoj po gimimo praktiškai negalėjo būti įgyvendinta. Kūdikių gimimo registracijos problema buvo sprendžiama keičiant Civilinės būklės aktų registravimo taisyklės, tačiau praktikoje išliko vaikų gimimo registracijos iššūkių.
- (65) Ataskaitiniu laikotarpiu išliko vaikų sulaikymo migracijos procese praktika. Lietuvoje sulaikymas turi būti sankcionuotas teismo, tačiau šeimos su vaikais buvo sulaikomos *de facto* administracinių institucijų (apgyvendinami be teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje), nepriimant jokio administracinio sprendimo. Tokio apgyvendinimo teisminės patikros mechanizmas įstatymuose nebuvo numatytas iki Užsieniečių teisinės padėties įstatymo pakeitimo 2023 m. balandžio mėn. Lietuvos Konstitucinis Teismas 2023 m. birželio mėn. pripažino, jog Užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatos, susijusios su prieglobsčio prašytojo laikinu apgyvendinimu nepaprastosios padėties metu, nevertinant asmens individualios situacijos, neužtikrinant teisės taikomos priemonės pagrįstumą ir teisėtumą patikrinti teisme, prieštaravo Konstitucijai⁴³.
- Apgręžimo praktika prie sienos, neįvertinus individualių aplinkybių, apribojo vaiko teisę efektyviai prašyti tarptautinės apsaugos, prieigą prie prieglobsčio procedūrų.
- Visuomenėje ir žiniasklaidoje vyrauja neigiamas požiūris į prieglobsčio prašytojus⁴⁴.
- (66) Aktuali problema išliko nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais prisistatančių asmenų padėties klausimas.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2023 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. KT-53-A-N6/2023; <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2861/content>

⁴⁴ Analitinė studija: migrantų ir prieglobsčio prašytojų situacija Lietuvoje. VšĮ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2023 m.; <https://hrmi.lt/analitine-studija-migrantu-ir-prieglobscio-prasytoju-situacija-lietuvoje/>

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimų metu paaiškėjo, kad yra atvejų, kai šiai vaikų grupei ne visuomet taikomos jų garantijas atitinkančios procedūros – nepranešama Vaiko teisių tarnybai, neskiriamas globėjas „nedelsiant“, kaip to reikalauja teisės aktai, apgyvendinus pasienyje, neleidžiama susitikti su advokatu, dirbančiomis su užsieniečiais NVO, neorganizuojama reikalinga specialistų pagalba. Amžiaus nustatymo procedūra atliekama remiantis išimtinai medicininio tyrimu, neatliekamas tarpdisciplininis tyrimas, formaliai nėra įtvirtinta galimybė apskųsti amžiaus nustatymo tyrimo rezultatus.

Rekomendacija

Įgyvendinti priemones, kad migracijos procese į šalį patekusiems vaikams, nepriklausomai nuo jų teisinės padėties, būtų užtikrintos vaikų poreikius bei tarptautinius įsipareigojimus atitinkančios priėmimo sąlygos, vengiama *de facto* sulaikymo, suteikiama reikalinga pagalba ir užtikrintas paslaugų prieinamumas.

Nuolat kelti Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnų kvalifikaciją, siekiant užtikrinti nelydimų nepilnamečių užsieniečių priėmimo procesas atitiktų tarptautinius standartus.

VAIKAI SUSIDŪRĘ SU TEISINGUMO SISTEMA

37, 40 straipsniai

26

(67) Realios ir individualizuotos pagalbos vaikui, esančiam konflikte su teisingumo sistema, turinčiam elgesio problemų užtikrinimas, nors yra tam tikri teigiami pokyčiai vis dar yra didelis iššūkis.

Pagalbos ir paslaugų sistema nėra plėtojama tiek, kad kiekvienu konkrečiu atveju būtų siūlomos paslaugos ir pagalba, kuri reikalinga siekiant vaiko elgesio pokyčių, nustatant ir sprendžiant netinkamo elgesio priežastis. Praktikoje (ypač regionuose) vaikui siūlomos (skiriamos) esamos paslaugos ir pagalba, kuri nebūtinai atitinka vaiko poreikius, reikalinga konkrečiu atveju.

Neretai vaikai, esantys konflikte su teisingumo sistema, yra demonizuojami. Viešojoje ir kitose erdvėse dažnai emocionaliai reaguojama į vaikų netinkamą elgesį, teisės pažeidimus, ypač nusikalstamas veikas, išsakomi siūlymai dėl vaikų atsakomybės griežtinimo, akcentuojamas vaikų visiško nebaudžiamumas, ypač jeigu kalbama apie pagalbą vaikui, atkreipiamas dėmesys į vaiko amžių, brandą, kt.

(68) Vienas didžiausių iššūkių – pagalbos vaikams teikimas specializuotose įstaigose – vaikų socializacijos centruose, į kuriuos vaikai nuo 14 metų (išimtiniais atvejais jaunesni) gali būti nukreipiami pagal Baudžiamąjį kodeksą ar Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymą. Vaikai į centrus (vienas skirtas – berniukams, vienas – mergaitėms) nukreipiami iš visos šalies.

Teoriškai kiekvienu atveju turėtų būti individualiai parenkamas vaiko buvimo centre terminas, tačiau dažniausiai vaikai nukreipiami maksimaliam vienu metų terminui (terminas gali būti pratęstas, maksimalus terminas – iki 3 metų; ne ilgiau iki vaikui sukaks 18 metų).

Centras – valstybinė specializuota bendrojo ugdymo mokykla, kurioje vaikui turėtų būti teikiama visa reikalinga pagalba ir paslaugos. Dėl VSC pavaldumo (Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai) ir pobūdžio, vaiko atstovavimo aspektų (tėvai yra vaiko atstovai pagal įstatymą), paslaugų organizavimo ir teikimo principų bei tarpžinybinio bendradarbiavimo trūkumo, vaikų gyvenimo šiose įstaigose metu nėra (ir negali būti) užtikrinama jiems reikalinga bei teisės aktuose įtvirtinta pagalba, paslaugos (vaikai turi įvairaus lygio specialiuosius ugdymosi poreikius, elgesio emocijų sutrikimus, aktuali priklausomybių problema). Sprendžiant sveikatos priežiūros paslaugų, dalyvavimo teisiniuose procesuose bei kitus klausimus, kyla aktyvaus, nuoseklaus ir glaudaus bendradarbiavimo problema su tėvais, vaiko gyvenamosios vietos ir kitais specialistais, kurių dalyvavimas būtinas, sprendžiant vaiko gyvenamosios aplinkos pokyčių, vaiko elgesio pokyčių įtvirtinimo, pagalbos tęstinumo ir reintegracijos klausimus sugrįžus iš centro. Keičiant centrų tinklą, jų veikla numatyta kaimiškose vietovėse, dėl ko, manytina, bus aktuali ryšių su vaiku palaikymo dėl riboto susisiekiimo problema, taip pat specialistų, paslaugų prieinamumo problemos.

Vis dar yra aktualus (ypač visuomenėje) požiūris, kad vaiko izoliavimas uždaro tipo įstaigoje – tinkamas problemų sprendimas; kad vaiko dalyvavimas, nuomonės išklausymas turi labai daug formalių aspektų.

Rekomendacija

Spręsti paslaugų ir pagalbos vaikams, susidūrusiems su teisingumo sistema, tikslinių paslaugų ir pagalbos plėtros ir prieinamumo problemą. Nukreipiant vaiką į uždaro tipo įstaigas, užtikrinti saugias, vystymuisi būtinas ir į pokyčius orientuotas sąlygas bei, jog vaikas šiose įstaigose būtų tik kraštutiniu atveju ir tik minimaliai būtiną laiką.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga

Plačioji g. 10, LT-01308 Vilnius, Lietuva

Tel: (+370 5) 210 7176

El. p.: vtaki@vtaki.lt

<http://vtaki.lt>